

OILA INSTITUTINING JAMIYATDAGI BARQARORLIK VA AXLOQIY QADRIYATLARNI SHAKLLANTIRISHDAGI ROLI

Muxammadiyeva Oliyana Narzullaevna

Termiz davlat muhandislik va agrotexnologiyalar universiteti

"Ijtimoiy-gumanitar fanlar" kafedrasida dotsenti

Annotatsiya: Mazkur maqolada oila institutining jamiyat barqarorligini ta'minlashdagi o'rni, shaxs tarbiyasidagi ijtimoiy va axloqiy funksiyalari hamda milliy qadriyatlarning avlodlar o'rtasidagi muhim ahamiyati tahlil etilgan. Oila faqatgina ijtimoiy birlik emas, balki madaniy merosni saqlovchi, ijtimoiy normalarni singdiruvchi va inson kamolotiga ta'sir ko'rsatuvchi muhim institut sifatida ko'rib chiqiladi. Shuningdek, oilaviy munosabatlarning buzilishi jamiyatda ijtimoiy muammolarning kuchayishiga olib kelishi mumkinligi misollar bilan asoslab beriladi.

Kalit so'zlar: Oila instituti, axloqiy qadriyatlar, ijtimoiy barqarorlik, shaxs tarbiyasi, ijtimoiylashuv, ijtimoiy institut, madaniy meros, milliy an'ana.

Annotation: This article analyzes the role of the family institution in ensuring social stability, its social and moral functions in the upbringing of individuals, and its significant importance in the transmission of national values from generation to generation. The family is viewed not only as a social unit but also as an important institution that preserves cultural heritage, instills social norms, and influences human development. The article also substantiates, with examples, how the deterioration of family relationships can lead to the intensification of social problems in society.

Keywords: Family institution, moral values, social stability, upbringing of individuals, socialization, social institution, cultural heritage, national tradition.

Аннотация: В данной статье проанализирована роль института семьи в обеспечении стабильности общества, её социальные и моральные функции в воспитании личности, а также важность передачи национальных ценностей из поколения в поколение. Семья рассматривается не только как социальная ячейка, но и как важный институт, сохраняющий культурное наследие, усваивающий социальные нормы и оказывающий влияние на развитие человека. Также обосновано на примерах, как разрушение семейных отношений может привести к усилению социальных проблем в обществе.

Ключевые слова: Институт семьи, моральные ценности, социальная стабильность, воспитание личности, социализация, социальный институт, культурное наследие, национальные традиции.

Jamiyat taraqqiyotining muhim omillaridan biri – bu oilaning barqarorligi, uning ijtimoiy va ma'naviy hayotdagi o'rnidir. Oila insoniyat tarixida eng qadimiy va asosiy ijtimoiy institut sifatida shakllanib, asrlar davomida turli ijtimoiy tizimlarda saqlanib qolgan. U faqatgina biologik yoki huquqiy munosabatlar tizimi emas, balki jamiyatdagi ijtimoiylashuv, axloqiy qadriyatlarning shakllanishi va uzluksiz avlodlar davomiyligini ta'minlovchi ijtimoiy-madaniy makondir.

Har bir inson ilk ijtimoiy tajribasini aynan oilada oladi: tilni o'rganadi, axloqiy va madaniy qadriyatlarni angelaydi, jamiyatga moslashishni boshlaydi. Shu jihatdan olganda, oila – bu insoniylik maktabi, shaxsning jamiyatda tutgan o'rnini va ijtimoiy ongining shakllanishida hal qiluvchi institutdir. Oila muhitida shakllangan axloqiy qarashlar, ijtimoiy tamoyillar va qadriyatlar inson hayotining keyingi bosqichlarida ham uning fe'l-atvori, dunyoqarashi va xulq-atvorida aks etadi.

Zamonaviy jamiyatda ro'y berayotgan tub ijtimoiy, iqtisodiy va madaniy o'zgarishlar, globallashuv jarayonlari oila institutiga bevosita ta'sir ko'rsatmoqda. Ayniqsa, oilaviy an'analar, urf-odatlar va qadriyatlar tizimining yemirilishi, ajrashishlar sonining ortishi, yoshlar orasida ma'naviy bo'shliqlar yuzaga kelishi – bularning barchasi oila institutining zaiflashishiga olib kelmoqda. Bu holat esa o'z navbatida jamiyatda ijtimoiy muammolar, jinoyatchilik, befarzandlik, axloqiy inqiroz kabi salbiy oqibatlariga sabab bo'lmoqda. Shu sababli, bugungi kunda oila institutining ijtimoiy funksiyalarini chuqur o'rganish, uning jamiyatdagi barqarorlikni saqlab qolishdagi va axloqiy qadriyatlarni shakllantirishdagi o'rnini baholash dolzarb ahamiyat kasb etadi. Ushbu maqolada aynan mana shu masalalar ilmiy tahlil qilinadi, oilaning zamonaviy jamiyatdagi ijtimoiy missiyasi ochib beriladi va mavjud muammolar yuzasidan tavsiyalar ilgari suriladi.

Oila institutining ijtimoiy funksiyalari va ularning jamiyatdagi ahamiyati

Oila insoniyat taraqqiyotining boshida turuvchi, tabiiy va ijtimoiy ehtiyojlardan kelib chiqqan eng qadimiy institutdir. Uning asosiy funksiyalari quyidagilardan iborat: биopsихологик, iqtisodiy, ijtimoiylashuv, tarbiyaviy, madaniy, emotsional qo'llab-quvvatlash va rekreativ (dam olish, ruhiy tiklanish) funksiyalar¹. Aynan ushbu funksiyalar orqali oila nafaqat alohida shaxsning rivojlanishida, balki umumjamiyatda barqaror ijtimoiy tizimning shakllanishida ham muhim o'rin egallaydi. Oila ichidagi rollar (ota, ona, farzand, opa-uka) ijtimoiy me'yorlar asosida shakllanadi va bu me'yorlar jamiyatning umumiy ijtimoiy tuzilmasini barqarorlashtiradi. Bu me'yorlar orqali oila a'zolari o'zaro hurmat, mas'uliyat, birdamlik, sabr-toqat va sadoqat kabi qadriyatlarni amaliyotda o'zlashtiradilar².

Axloqiy qadriyatlarning shakllanishida oila muhitining hal qiluvchi roli

Axloqiy qadriyatlar inson jamiyatda yashashining ichki tartib-qoidalarini belgilovchi me'yorlardir. Bular – halollik, vijdon, to'g'rilik, mehnatsevarlik, mehr-oqibat, sabr-toqat, insof, shukronalik kabi tushunchalardir. Ularning asosiy ko'pchiligi inson ongiga bolalik davrida – aynan oila muhitida singdiriladi³. Ota-onaning harakatlari, muomalasi, qarorlari va bir-biriga bo'lgan munosabati bolada axloqiy baholash mezonlarini shakllantiradi. Bu esa jamiyatda o'zini tutish qoidalarining asosiy ijtimoiylashuv bosqichini tashkil qiladi⁴. Agar oila muhitida mehr, o'zaro hurmat, halollik ustuvor bo'lsa – bu qadriyatlar farzand qalbida chuqur o'rinishadi va u ijtimoiy hayotga to'laqonli moslashadi.

Oila va jamiyat barqarorligi o'rtasidagi uzviy bog'liqlik

Jamiyatdagi siyosiy, ijtimoiy va ma'naviy barqarorlikning poydevori – bu barqaror oilalardir. O'z o'rnida barqaror oilalar jamiyatda jinoyatchilikning kamayishi, ma'naviyatning yuksalishi, ijtimoiy birdamlik va fuqarolik ongining rivojlanishiga xizmat qiladi⁵.

Tadqiqotlar shuni ko'rsatadiki, oilaviy ajralishlar yuqori bo'lgan hududlarda ijtimoiy muammolar – giyohvandlik, jinoyatchilik, yoshlar orasida deviant xatti-harakatlar darajasi yuqori bo'ladi⁶. Bu esa oilaning jamiyatdagi axloqiy va ijtimoiy funksiyalarining o'z vaqtida to'laqonli bajarilmagani oqibatidir. Barqaror oila modeli esa, aksincha, mehnatsevar, ijtimoiy mas'uliyatli, ma'naviy boy avlodni shakllantirishga xizmat qiladi. Shuning uchun davlatlar oila institutini qo'llab-quvvatlash orqali bevosita jamiyat barqarorligini mustahkamlashga erishadilar.

¹ Sharipov R. Oila va jamiyat sotsiologiyasi asoslari. – Toshkent: "Fan", 2020. – B. 19–21.

² Karimov I. Yuksak ma'naviyat – yengilmas kuch. – Toshkent: "Ma'naviyat", 2008. – B. 45–46.

³ Tursunov B. Oilaviy qadriyatlar va zamonaviy xavf-xatarlar. – Samarqand: "Ziyo", 2021. – B. 67.

⁴ Abdug'aniyev H. Shaxs ijtimoiylashuvi va tarbiya omillari. – Toshkent: DPU nashriyoti, 2019. – B. 32.

⁵ Islomov O. Barqaror jamiyat: sotsiologik tahlil. – Toshkent: "Adolat", 2018. – B. 98.

⁶ G'ofurova N. Zamonaviy oilalar muammolari. – Buxoro: "Ilm Ziyo", 2022. – B. 58.

Zamonaviy davrda oila institutiga tahdid solayotgan omillar

Bugungi globallashuv davrida oila institutiga ta'sir ko'rsatayotgan bir qator salbiy omillar mavjud:

- Madaniy va axloqiy qadriyatlarning erkin interpretatsiyasi;
- Ommaviy madaniyatning ta'siri;
- Ijtimoiy tarmoqlarda buzilgan oilaviy tasvirlar targ'iboti;
- Nikohdan tashqari munosabatlarning normalashtirilishi⁷.

Bunday holatlar oilaviy an'analar yemirilishiga, ajrashishlar sonining ortishiga va natijada – jamiyatda axloqiy inqiroz holatlarining kuchayishiga sabab bo'lmoqda. Ayniqsa, yosh avlod orasida buzg'unchi g'oyalarning tarqalishi oilaning tarbiyaviy funksiyasini kuchsizlantiradi va ijtimoiylashuv mexanizmlarining ishdan chiqishiga olib keladi⁸.

Oila institutini mustahkamlash bo'yicha ijtimoiy strategiyalar

Oila institutini mustahkamlash uchun quyidagi yo'nalishlarda tizimli ish olib borilishi zarur:

- Ota-onalar uchun psixologik va pedagogik maslahat xizmatlarini kuchaytirish;
- Yoshlar o'rtasida oilaviy hayotga tayyorgarlik ko'rishga qaratilgan maxsus dasturlarni amalga oshirish;
- Ommaviy axborot vositalarida ijobiy oilaviy qadriyatlarni targ'ib etish;
- Huquqiy jihatdan nikoh va oila munosabatlarni tartibga solish va muhofaza qilish choralarini kuchaytirish⁹.

Bunday chora-tadbirlar oilaning ijtimoiy rolini tiklash, axloqiy qadriyatlarni avlodlardan avlodga yetkazish va jamiyatda ma'naviy barqarorlikni ta'minlash uchun zarur omillardir.

Xulosa

Oila – bu insoniyat jamiyatining eng muhim va barqaror institutidir. Oila nafaqat shaxsning jismoniy va ruhiy kamolotida, balki jamiyatdagi ijtimoiy barqarorlik, axloqiy qadriyatlar va madaniy merosning uzviy davomida ham beqiyos rol o'ynaydi. Shaxs ilk ijtimoiy tajribani aynan oilada oladi, mehnatsevarlik, halollik, hurmat, sabr-toqat kabi muhim qadriyatlarni shu muhitda o'zlashtiradi. Oila muhitining ijobiyligi bevosita butun jamiyatning barqarorligini ta'minlovchi asosiy omillardan biridir.

Zamonaviy dunyoda turli tahdidlar – globallashuv, axloqiy buzilishlar, oilaviy qadriyatlarning yemirilishi – oilaning ijtimoiy rolini zaiflashtirayotgan bir vaqtda, ushbu institutni asrash va mustahkamlash har qanday davlat siyosatining ustuvor vazifasiga aylanishi lozim. Oila nafaqat muammolar manbai sifatida emas, balki ijtimoiy barqarorlikning, axloqiy yetuklikning va sog'lom avlod tarbiyasining kafolati sifatida qaralishi zarur. Shunday ekan, oila institutining jamiyatdagi axloqiy-ma'naviy va ijtimoiy barqarorlikdagi o'rnini mustahkamlash, uni ijtimoiy, huquqiy, madaniy jihatdan qo'llab-quvvatlash va yosh avlodni oilaviy qadriyatlar ruhida tarbiyalash zamonaviy ijtimoiy taraqqiyotning muhim yo'nalishlaridan biri bo'lib qoladi.

Foydalanilgan adabiyotlar ro'yxati

1. Sharipov R. Oila va jamiyat sotsiologiyasi asoslari. – Toshkent: "Fan", 2020. – 256 b.
2. Karimov I. Yuksak ma'naviyat – yengilmas kuch. – Toshkent: "Ma'naviyat", 2008. – 192 b.

⁷ Normurodova M. Ommaviy madaniyat va ijtimoiy ong. – Toshkent: O'zR FA, 2020. – B. 103.

⁸ Yusupova Z. Oila va yoshlar ijtimoiy xavfsizligi. – Qarshi: "Nasaf", 2023. – B. 27–29.

⁹ O'zbekiston Respublikasi Vazirlar Mahkamasi qarori. "Oilani qo'llab-quvvatlash bo'yicha 2023–2025-yilga mo'ljallangan davlat dasturi". – Toshkent, 2023.

THE MULTIDISCIPLINARY JOURNAL OF SCIENCE AND TECHNOLOGY

VOLUME-5, ISSUE-7

3. Tursunov B. Oilaviy qadriyatlar va zamonaviy xavf-xatarlar. – Samarqand: “Ziyo”, 2021. – 174 b.
4. Abdugʻaniyev H. Shaxs ijtimoiylashuvi va tarbiya omillari. – Toshkent: TDPU nashriyoti, 2019. – 144 b.
5. Islomov O. Barqaror jamiyat: sotsiologik tahlil. – Toshkent: “Adolat”, 2018. – 210 b.
6. Gʻofurova N. Zamonaviy oilalar muammolari. – Buxoro: “Ilm Ziyo”, 2022. – 123 b.
7. Normurodova M. Ommaviy madaniyat va ijtimoiy ong. – Toshkent: OʻzR FA, 2020. – 198 b.
8. Yusupova Z. Oila va yoshlar ijtimoiy xavfsizligi. – Qarshi: “Nasaf”, 2023. – 146 b.
9. Oʻzbekiston Respublikasi Vazirlar Mahkamasi qarori. “Oilani qoʻllab-quvvatlash boʻyicha 2023–2025-yilga moʻljallangan davlat dasturi”. – Toshkent, 2023.